

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО І ГОСПОДАРСЬКИЙ ПРОЦЕС

Коломієць М.В.,

магістрант денної форми навчання

юридичного факультету

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

УДК 346.1:005.942

ДО ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
КОНСАЛТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Вступ. Сучасний стан розвитку світового господарства відображає значне переважає ринку послуг. Консалтинг як унікальний складник цього ринку має низку специфічних рис та характеризується особливими тенденціями розвитку, однією з яких є глобальний вимір. Базування основної частки надання послуг консалтингу у високо розвинутих країнах поступово переходить до країн, що розвиваються та нових індустріальних країн.

Консалтингові послуги в Україні здійснюються відносно недавно, але використання таких послуг, які пов'язані насамперед із запозиченням досвіду інших країн і залученням інвестицій, довело об'єктивну необхідність подальшого розвитку консалтингової діяльності в країні. Також наявні проблеми з правовим регулюванням консалтингового ринку, з огляду на що поставлене питання видається актуальним та вкрай необхідним. Проте, аналізуючи чинну нормативно-правову базу в цій сфері, можна дійти висновку, що вона є неврегульованою. Залишається актуальним прийняття хоча б загального закону, котрий виступив би своєрідним маяком для консалтингу в нашій державі.

Постановка проблеми. На цьому етапі розвитку економіки України період усвідомлення можливості доцільності використання компаніями консалтингових послуг змінюється свідомим вибором консалтингової компанії як бізнесового партнера. Реципієнти консультаційних послуг (власники, топ-менеджери підприємств) орієнтуються в консалтингових продуктах, розуміють необхідність пошуку нових можливостей і шляхів їх реалізації для посилення конкурентних позицій та системної побудови бізнесу. Вони сприймають консультантів як каталізаторів інноваційних процесів, «лакмусовий папірець» нових ідей керівництва, провідників новацій, що забезпечують фінансове зростання. Український консалтинг переходить від кризового до системного. Більшість компаній, які замовляють консультаційні послуги, є успішними зростаючими підприємствами, що прагнуть посилити конкурентний статус.

Проте, на відміну від поширеного в розвинутих країнах планомірного співробітництва з консультантами, котрі здійснюють обслуговування компаній, консультування в Україні використовується епізодично. Це пов'язано з тим, що більшість підприємств, фірм і компаній звертаються за консультаційною

допомогою у критичних ситуаціях, коли власними зусиллями не можна вирішити наявні проблеми.

Також гальмує такі процеси той факт, що надання консалтингових послуг не має «єдиного принципу». Оскільки ця сфера неврегульована, консалтингові фірми на власний розсуд здійснюють консультаційну діяльність. Сюди можна віднести і відмінні за характером та змістом договори, підходи в роботі, різну повноту звітів як кінцевий результат (часто виконавці обмежуються лише поверхневим аналізом).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми формування ринку консалтингу та правового регулювання на сучасному етапі розвитку економіки досліджено в працях С.В. Козаченко, Г.І. Просветової, Д.Г. Черник, Ф.І. Шаркова. Частково аналіз місця консалтингу та тенденцій його розвитку, а також проблеми правового регулювання представлені у наукових роботах закордонних та вітчизняних учених: Р. Бекхард, Л. Грейнер, А. Фрогман, Роберт Е. Келлі, І.І. Дюмулена, Г.Н. Калянова.

У сучасній літературі науковцями висвітлюються напрями розвитку сучасного консалтингу, що постійно змінюються під впливом глобальних факторів. Також свої прогнози щодо розвитку галузі консалтингу приводять провідні фахівці найбільших елітних консалтингових корпорацій. Проте питання правового регулювання консалтингової діяльності в Україні досліджено не досить, що і зумовило актуальність обраної теми дослідження.

Мета статті полягає в тому, щоб на основі порівняльного аналізу досвіду зарубіжних країн та України в питаннях правового регулювання консалтингової діяльності запропонувати варіанти вирішення цього питання, виявити найбільш важливі проблеми та недоліки в цій сфері, зокрема, пов'язані з правовим регулюванням і унормуванням цього виду юридичної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Досліджуючи причини досить низьких темпів розвитку українського консалтингового ринку, серед стримуючих факторів його розвитку є відсутність нормативно-правової бази регулювання консалтингової діяльності, українського класифікатора консультаційних послуг, ефективно діючого професійного об'єднання консультантів.

Часті зміни законодавства, особливо в царині оподаткування, необхідність впровадження на під-

приємствах автоматизованих систем обліку, забезпечення правильності та раціональності організації облікової роботи зумовлюють доцільність звернення керівників чи власників підприємств до послуг консалтингових компаній, які надають широкий перелік консультативних послуг і практичних рекомендацій з вирішення конкретних проблем підприємства у сфері управління та його організаційного розвитку [5, с. 8].

Варто зазначити, що в нашій країні відсутнє нормативно-правове регулювання консалтингової діяльності на всіх рівнях, зокрема й на підзаконному. Така ситуація склалась внаслідок того, що консалтинг є багатогранною категорією, яка включає в себе різні види консультування, рівні його проведення, а також сфери здійснення. Тому не досить прийняти закон чи постанову, оскільки не будуть враховані специфічні риси, притаманні такій діяльності. На нашу думку, це має бути комплексний акт на кшталт «основ законодавства» або ж кодексу із застосуванням наявних засобів узагальнення правових норм, таких як кодифікація, інкорпорація чи консолідація.

Слід відзначити, що певні спроби врегулювати цю сферу суспільних відносин все ж були. На початку 90-х років ХХ ст. лунали думки щодо об'єднання в єдиному законі аудиторської та консалтингової діяльності. Насамперед це зумовлювалось тим, що за формою здійснення вони є досить схожими. Не відрізняється також і сутність (у консультуванні, як і в аудиті, відбувається застосування професійних навичок спеціаліста з певного правового, економічного, фінансового питання тощо з метою надання інформації, що необхідна замовнику таких послуг). Проте у вирішальному варіанті з'явився лише Закон «Про аудиторську діяльність» від 22.04.1993 р. [3].

Надалі законодавець не повертався до врегулювання консалтингової діяльності, тому це питання залишалось відкритим досить тривалий час. Лише у 2018 р. розпочалися процеси реформування законодавства у цій сфері. Теоретики права звертали увагу на те, що неврегулювання консультативної діяльності може призвести до несприятливих наслідків, таких як: низький рівень надання послуг, зловживання з боку виконавця та замовника, неоднакові підходи в роботі консалтингових фірм, що породжуватиме плутанину в разі виникнення правових спорів.

Першим кроком у цій ситуації став проект Закону за № 8093 від 05.03.2018 р. «Про військово-консалтингову діяльність». Хоча він і стосується спеціалізованого консультування, проте в ньому пропонуються керівні принципи здійснення консалтингу, визначаються вимоги до суб'єктів, що бажають здійснювати таку діяльність, порядок ліцензування тощо. Проект закону враховує важливість громадського та державного контролю за консалтинговими фірмами, визначаючи його обов'язковість та порядок проведення уповноваженими суб'єктами [9].

На нашу думку, для того щоб прийняти комплексний, ефективно діючий нормативно-правовий акт, який буде враховувати інтереси як замовників

консультаційних послуг, так і виконавців, варто звернутись до міжнародного досвіду, зокрема, до передових європейських країн. Регулювання цієї сфери в таких країнах, як Німеччина, Італія, Австрія, Франція, Польща, здійснюється за принципом спеціалізації. Тобто надання консалтингових послуг регулюється залежно від виду тим чи іншим законом, підзаконним нормативним актом [7, с. 8].

Для прикладу візьмемо податкове консультування. У нормативній базі виділяють дві істотно відмінні системи регулювання правових відносин на ринку податкового консультування. Перша – це система «державного регулювання», коли нормативну базу для податкового консультування в основному кодифіковано законом і адресатами цього закону вона за потреби лише уточнюється. Друга – це система «саморегулювання», коли нормативна база для податкового консультування виключно встановлена самими дійовими особами [4, с. 16].

За «державного регулювання» в країні є спеціальний закон про податкове консультування і професійні об'єднання, які створені і діють на основі цього закону, підтримують його здійснення і контролюють його виконання. Членство в цій організації є обов'язковим. Країни, які застосовують такий тип регулювання: Австрія, Угорщина, Німеччина, Італія, Польща, Франція, Хорватія, Словаччина, Чеська Республіка. Люксембург та Португалія також належать до цієї групи, хоча членство у професійній організації там добровільне [6; 10, с. 101].

У країнах, в яких поширена система «саморегулювання» зазвичай немає спеціального закону, що регулює податкове консультування, тому професійні об'єднання діють лише на основі ними ж установлених правил і норм, а членство є добровільним. Власні нормативні положення, що видані професійним об'єднанням, зобов'язують тільки її членів. З членством пов'язане право нести професійний титул, що вказує потенційному клієнту на очікуваний кваліфікаційний рівень податкового консультанта. До таких країн належать Бельгія, Великобританія, Голландія, Ірландія, Іспанія, Фінляндія та Швейцарія.

У Чеській і Словацькій Республіках спеціальний закон про податкове консультування діє з 1992 р., а в Польській Республіці – з 1997 р. [1]. Закон Федеративної Республіки Німеччини «Про податкове консультування» був прийнятий у 1961 р. [2].

Послуги з податкового консультування за вимогами чеського та словацького закону можуть надавати виключно фізичні особи-податкові консультанти. У Польщі додатково застосовується закон у разі, коли адвокати та аудитори займаються консультуванням з податкових справ своїх клієнтів. Польща відрізняється ще й тим, що особами, які займаються податковим консультуванням, можуть бути юридичні особи у вигляді товариства з обмеженою відповідальністю та акціонерного товариства з умовою, що більше половини їхніх членів представлені податковими консультантами. У Польщі і в Словаччині податкове консультування дозволяється, крім того, і товариствам податкових консультантів, до складу

яких у Польщі мають входити одні представники професії, а в Словаччині – більше ніж три чверті [2].

У законі Чеської Республіки право юридичних осіб на податкове консультування відсутнє, про що чеські колеги дуже шкодують. Однак це не означає, що вони для спільного здійснення діяльності не об'єднуються. Суть податкового консультування в усіх трьох країнах полягає в наданні клієнтам послуг з їхніх податкових справ у вигляді відповідних консультацій, куди за бажання включено виконання всіх сприяючих цьому робіт. Наприклад, ведення бухгалтерського обліку та податкової документації, складання необхідних декларацій. На практиці не виключено і надання консалтингових послуг з різних питань підприємницької діяльності, що прямо не пов'язані з оподаткуванням клієнта [1].

У Німеччині право надавати консультаційні послуги у сфері оподаткування надано як фізичним особам (аудитори, податкові консультанти, бухгалтери, адвокати, нотаріуси), так і юридичним (спілки аудиторів, спілки податкових консультантів, адвокатські контори, банки). Законодавчо встановлено, що податкові консультанти не мають права займатися іншою комерційною діяльністю і бути найманими працівниками за винятком випадків, коли вони працюють у консультаційній фірмі [5, с. 12].

Аналогічна ситуація у Великій Британії. Замість податкового консультування законом передбачена можливість об'єднання юристів, так званих барістерів і солісітерів, які здійснюють консалтингову діяльність різного виду [8].

Як наслідок, ми бачимо, що європейські країни в підходах правового регулювання консалтингу орієнтуються на спеціалізацію та врахування окремих видів такої діяльності в своїх законодавчих актах. Для України такий підхід теж, на нашу думку, є виправданим. Для цього можна прийняти низку підзаконних нормативно-правових актів, що відповідали хоча б за основні види консалтингу.

Висновки. Отже, нинішній стан розвитку українського ринку консалтингових послуг є вкрай нестабільним і цілком залежить від кон'юнктури ринку загалом. Обтяжуючим фактором є і те, що, попри велику кількість гравців, головний механізм регулювання ринку – конкуренція – є остаточно несформованим. Також, на нашу думку, потрібне прийняття спеціалізованого нормативно-правового акта, який би врегулював загальні засади діяльності, встановив «правила гри» на ринку консалтингових послуг. У законі доцільно виокремити статті, що визначають поняття консалтингу, консалтингової діяльності, консалтера, консалтингової фірми; права та обов'язки консультанта, консалтингової компанії та суб'єк-

тів господарювання у проведенні консалтингу; визначення цивільно-правової відповідальності консалтера та консалтингової фірми; визначення умов функціонування професійних громадських організацій консалтингової діяльності. Не можна забувати й про практику європейських країн, названих вище. Принцип спеціалізованого правового регулювання, що використовують, зокрема, Німеччина, Польща, Чехія, можна запровадити і в нашій державі. А для того щоб не перенавантажувати законодавчий орган – Верховну Раду, вихід бачиться в прийнятті підзаконних актів. Історично підзаконний рівень правового регулювання є переважаючим у впорядкуванні суспільних відносин в Україні.

Це дасть змогу уникнути ситуацій, коли ця сфера суспільних відносин не має чіткого законодавчого орієнтиру у вигляді загальнообов'язкових приписів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Буссе Р. Опыт Германии по информационному взаимодействию финансово-налоговых органов и налоговых консультантов. *Інформація з сайту Палати податкових консультантів*. URL: <http://www.nalog-forum.ru/php/content.php?id=767>.
2. Буссе Р. Правовое регулирование и организация налогового консультирования в странах Восточной Европы на примере Польши, Чешской Республики и Словакии. *Інформація з сайту Палати податкових консультантів*. URL: <http://www.nalogforum.ru/php/content.php?id=430>.
3. Відновлення ринку консалтингу почнеться вже в 2018 р. URL: <http://n-auditor.com.ua/uk/novini/finansii/item/66877-відновлення-ринку-консалтингу-почнеться-вже-в-2018-році.html>.
4. Віннікова І.І. Особливості розвитку ринку консалтингових послуг в Україні. *«Молодий вчений»*. *Економічні науки*. 2017. № 7 (34). С. 16–21.
5. Верба В.А. Гармонізація процесного та проектного підходу до управління розвитком компанії. *Управління проектами та розвиток виробництва* : зб. наук. праць. 2009. № 3 (31). С. 14–22.
6. Восстановление рынка консалтинга в Украине начнется в 2011 г. и продлится четыре года. *Компаньон*. 2010. URL: <http://www.companion.ua/articles/content?id=123680&Callback=66>.
7. Долбнева Д.В. Дослідження місця та ролі консалтингових компаній в організації обліку сучасного підприємства. *ScienceRise*. 2016. № 10(1). С. 6–11.
8. Налоговое консультирование : учебное пособие / Д.Г. Черник, Л.С. Кирина, В.В. Балакин; науч. ред. Д.Г. Черник. Москва : Экономика. 2009. 439 с.
9. Про військово-консалтингову діяльність : проект Закону України від 18 вересня 2018 р. № 8093. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63576.
10. Решетняк Т.І. Консалтингова діяльність в Україні: структурний аналіз конкуренції та перспективи розвитку. *Економіка і прогнозування*. 2000. № 2. С. 98–108.

Коломієць М.В. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ КОНСАЛТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

У статті здійснюється дослідження проблематики правового регулювання консалтингової діяльності в Україні. Досліджуються статистичні дані функціонування ринку консалтингових послуг та потреба в таких послугах з боку суб'єктів господарювання. Наводяться фактори, які гальмують розвиток ринку консалтингових послуг, а також чинники, що змушують замовників не вдаватись до послуг професійних консультантів. Також пропонуються шляхи вирішення низки проблем, таких як низький рівень довіри до консалтингових фірм. Проводиться аналіз послуг, що здебільшого надаються консалтинговими фірмами та описується, хто є їхніми основними замовниками.

Ключові слова: консалтингова діяльність, консультант, консалтинг, консалтинговий ринок, консалтингова компанія, консультаційний бізнес, консалтингові послуги.

Коломиец Н.В. АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ КОНСАЛТИНГОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В УКРАИНЕ

В статье осуществляется исследование проблематики правового регулирования консалтинговой деятельности в Украине. Исследуются статистические данные функционирования рынка консалтинговых услуг и потребность в таких услугах со стороны субъектов хозяйствования. Приводятся факторы, которые тормозят развитие рынка консалтинговых услуг, а также факторы, которые заставляют заказчиков не прибегать к услугам профессиональных консультантов. Также в статье предлагаются пути решения ряда проблем, например, таких как низкий уровень доверия к консалтинговым фирмам. Проводится анализ услуг, которые предоставляются консалтинговыми фирмами и указывается, кто является их основными заказчиками.

Ключевые слова: консалтинговая деятельность, консультант, консалтинг, консалтинговый рынок, консалтинговая компания, консультационный бизнес, консалтинговые услуги.

Kolomiets M.V. ACTUAL PROBLEMS OF LEGAL CONSULTING REGULATION IN UKRAINE

At the stage of the Ukrainian economy development, the period of consideration of possibility and expediency of companies' consulting services usage is changing into the period of conscious reasonable choice of a consulting company as a business partner. Recipients of consulting services (owners, top managers of enterprises) are guided in consulting products, they consider the necessity of finding new opportunities and ways of their realization to strengthen competitive position and business building system. They consider consultants to be innovative processes catalyzers, the "litmus testament" of new leaders' ideas, the pioneers of innovations that provide financial growth. Ukrainian consulting is moving from a crisis to systemic one. Most companies that order consulting services are successful developing companies that try to strengthen their competitive position.

However, in contrast to the widespread flat-panel cooperation with consultants, who provide services to companies in the developed countries, consulting service in Ukraine is used occasionally. It can be explained by the fact that the overwhelming majority of enterprises, companies and firms address to a consulting assistant in crucial situations, when existing problems can't be solved by them.

Investigating the reasons for rather slow pace of the Ukrainian consulting market development, among the constraining factors of its development is the lack of a regulatory legal basis for the consulting activity regulation, the Ukrainian classifier of consulting services and an effective professional association of consultants. Such an association should promote the quality of consulting services, protect the market from nonprofessionals, and in general, develop the culture of society.

So, nowadays in Ukraine, there is a low level of legal consulting regulation activity. So far, the law does not include a category of consulting services as an object of legal regulation. The development of the principles of the consulting services legal regulation is at an initial stage. Moreover, the absence of special regulation of consultative services with regard to their characteristics, including the absence of the accurate consultation requirements for the content, causes disadvantages in consultative services provision and, as a rule, can lead to negative consequences.

The frequent changes in the legislation, especially in the part of taxation, the necessity of automated systems implementation at the enterprises, ensuring the correctness and rationality of the registration organizing, determine the appropriateness of managers or owners of enterprises appealing to the consulting companies' services, provided as a wide range of advisory services and practical recommendations to solve specific problems of the enterprise in management and its organizational development.

Thus, the current state of the Ukrainian consulting services market development is extremely volatile and entirely dependent on the market situation in general. The aggravating factor is that, despite a large number of players, the main mechanism of market regulation – competition – is not completely formed.

Also, in our opinion, it is necessary to adopt a specialized legal act, which should regulate the general principles of activity, establish "rules of the game" in the market of consulting services. The law should include some articles defining the concept of consulting, consulting activity, consulting firms; rights and obligations of the consultant, consulting company and business entities in the consulting process; determination of civil and legal liability of the consultant and consulting firm; determination of the conditions of professional public consulting organizations activity and functions.

It will help to avoid some situations where the public relations sphere does not have a clear legislative guideline in the form of mandatory regulations.

Key words: consulting activity, consultant, consulting, consulting market, consulting company, consulting business, consulting services.